

УДК 338.48:339

Романова А.А., к.е.н., доцент кафедри маркетингу, PR – технологій та логістики, Чернігівський національний технологічний університет

НАСЛІДКИ ТА ВИКЛИКИ ВВЕДЕННЯ БЕЗВІЗОВОГО РЕЖИМУ З ЄС ДЛЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

У статті запропоновано методику обрахунку реального ефекту від запровадження безвізового режиму у контексті виїзного туризму. Обраховано показник реального ефекту безвізу. Наведено основні причини низького ефекту від введення безвізового режиму, а саме: низькі статки широкого загалу українців, девальвація гривні; монополія на ринку виготовлення закордонних біометричних паспортів; симетрична лібералізація в'їзного режиму з Туреччиною. Сформульовано особливості функціонування безвізового режиму в Україні: незначний реальний ефект введення безвізового режиму; спланованість поїздок українців, незалежно від введення безвізового режиму; низька кількість відмов українцям у в'їзді до країн ЄС; переважання автомобільних (автобусних) перетинів кордону; диспропорція географії країн в'їзду; низька кількість відвідувань туристично привабливих європейських країн.

Визначено основні наслідки та виклики запровадження безвізового режиму для туристичної індустрії України: низький реальний ефект використання переваг безвізу для виїзду до країн ЄС з туристичною метою; незначна втрата прибутків представників національної туристичної індустрії; скорочення прибутків компаній, які надавали послуги з оформлення документів для отримання Шенгенської візи; поліпшення сервісу національної індустрії гостинності, формування більш якісного туристичного продукту у зв'язку з можливістю запозичити кращий досвід гостинності у країнах ЄС; розвиток прикордонної інфраструктури, який також вплине на активізацію зворотного туристичного потоку з країн ЄС; зменшення пропагандистського впливу Росії завдяки активізації реальних контактів між українцями та громадянами ЄС.

Ключові слова: безвізовий режим, євроінтеграція, Україна, Європейський союз, виїзний туризм, туристична індустрія.

Рис. 2, Табл. 1, Літ. 10

Романова А.А.

ПОСЛЕДСТВИЯ И ВЫЗОВЫ БЕЗВИЗОВОГО РЕЖИМА С ЕС ДЛЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНДУСТРИИ УКРАИНЫ

В статье предложена методика расчета реального эффекта от введения безвизового режима в контексте выездного туризма. Рассчитан показатель реального эффекта безвиза. Приведены основные причины низкого эффекта от введения безвизового режима, а именно: низкие доходы украинцев; девальвация гривны; монополия на рынке изготовления иностранных биометрических паспортов; симметричная либерализация въездного режима с Турцией. Сформулированы особенности функционирования безвизового режима в Украине: небольшой реальный эффект введения безвизового режима; спланированность поездок украинцев, независимо от введения безвизового режима; низкое количество отказов украинцам во въезде в страны ЕС; преобладание автомобильных (автобусных) пересечений границы; диспропорция географии стран въезда; низкая посещаемость туристически привлекательных европейских стран. Определены основные последствия и вызовы введения безвизового режима для туристической индустрии Украины: низкий реальный эффект использования преимуществ безвиза для выезда в страны ЕС с туристической целью; незначительная потеря доходов представителей национальной туристической индустрии; сокращение доходов компаний, которые предоставляли

услуги по оформлению документов для получения Шенгенской визы; улучшение сервиса национальной индустрии гостеприимства, формирование качественного туристического продукта в связи с возможностью перенять лучший опыт гостеприимства в странах ЕС; развитие пограничной инфраструктуры, который также повлияет на активизацию обратного туристического потока из стран ЕС; уменьшение пропагандистского влияния России благодаря активизации реальных контактов между украинцами и гражданами ЕС.

Ключевые слова: безвизовый режим, евроинтеграция, Украина, Европейский союз, выездной туризм, туристическая индустрия.

A. Romanova

CONSEQUENCES AND CHALLENGES OF A VISA-FREE REGIME WITH THE EU FOR TOURISM INDUSTRY OF UKRAINE

The article proposes a methodology for calculating the real effect of the visa-free regime coming into force in the context of outbound tourism. The index of the real effect of visa-free regime has been calculated. The main reasons for the low effect of visa-free regime coming into force have been given. These are: low incomes of the Ukrainians; devaluation of hryvnia; monopoly on the production of foreign biometric passports; symmetrical liberalization of the entry regime with Turkey. The aspects of visa-free regime functioning in Ukraine have been formulated: low efficiency of visa-free regime coming into force; planned travels of the Ukrainians regardless of the visa-free regime coming into force; low number of refusals to the Ukrainians on entering the EU countries; prevalence of automobile (bus) border crossings; disproportion of the geography of countries of entry; low attendance of touristy attractive European countries. The main consequences and challenges of a visa-free regime for the tourism industry of Ukraine have been defined: the low real effect of taking the advantaged of visa-free regime for traveling to the EU countries as tourists; an insignificant loss of incomes of the representatives of the national tourism industry; the reduction of incomes of companies that provided services for processing documents for obtaining a Schengen visa; the improvement of the services of the national hospitality industry, formation of a high-quality tourism product in connection with the opportunity to adopt the best experience of hospitality in the EU countries; the development of the border infrastructure which also affects the activization of the tourism flows from the EU countries; the reduction of Russian propaganda influence thanks to the activization of real contacts between the Ukrainians and the EU citizens.

Keywords: visa-free regime, euro integration, Ukraine, the European Union, outbound tourism, tourism industry.

Постановка проблеми. 11 червня 2017 року відбулася історична подія як для України, так і для всієї європейської спільноти. Введення безвізового режиму Україна-Європейський Союз ввело свої корективи та спричинило вплив на соціально-економічні процеси багатьох країн європейського простору. Насамперед, ефект та наслідки візової лібералізації буде відчутно для України. Однак слід розуміти, що окрім беззаперечного процесу європейської інтеграції нашої держави, скасування віз для українських громадян, які виїжджають до ЄС з туристичною метою, однозначно спричинило інші наслідки, виклики та загрози соціально-економічного гатунку. Проблема полягає в тому, що вітчизняна наука подекуди не може гнучко та оперативно реагувати на побічні ефекти від євроінтеграційних реформ. Вчасний та об'єктивний аналіз цих наслідків та нових викликів зможе допомогти зробити корективи у

державній стратегії економічного розвитку в цілому та стратегії розвитку туризму та курортів зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження особливостей євроінтеграційних процесів в Україні, у контексті їх впливу на економіку країни ґрунтовно займаються такі вчені, як: К. Ейзенхардт, Бальцерович, П. Гайдуцький, Гальцова, Г. Друзенко, Т. Ващук, Г. Немиря, Д. Ляпіна, О. Рогач та інші.

Крім того, за останні роки проведено низку соціологічних досліджень щодо перспектив і наслідків введення безвізового режиму [2; 3]. Ці дослідження сприяють розвитку наукової думки щодо формування стратегій соціально-економічного розвитку за нових геополітичних умов.

Разом з тим, серед низки наукових праць щодо модернізації української економіки під впливом зближення з Європейським співтовариством, не вистачає фахових досліджень, пов'язаних з впливом євроінтеграції на туристичний розвиток України.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення реального ефекту від введення безвізового режиму України з Європейським союзом в контексті розвитку вітчизняної туристичної сфери, а також аналіз наслідків та викликів візової лібералізації з ЕС. Задля досягнення мети доцільно визначити особливості функціонування безвізового режиму в Україні, а також назвати причини низького реального ефекту від введення безвізу.

Виклад основного матеріалу. Великий та важкий шлях до візової лібералізації Україна розпочала з 2006 року, згодом з другої спроби у 2014 року було підписано політичну та економічну частини Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом [6]. Період 2015-2016 рр. ознаменований довгими переговорами на дипломатичному рівні, а також виконанням українською державою низки зобов'язань, пов'язаних із боротьбою з корупцією, лібералізацією економіки, а також реформою державної служби. Нарешті 11 червня 2017 року було запроваджено безвізовий режим України з країнами Шенгенської зони, на який покладалися великі надії політиків та експертів.

За трьохмісячний період дії безвізового режиму Україна – ЄС (11.06.2017 – 11.09.2017) державний кордон на виїзд до Європейського союзу перетнуло 4,8 млн. громадян України. З них скористалися безвізовим режимом та перетнули державний кордон за біометричними паспортами 1,4 млн. громадян України [4]. Але не можна робити висновок, що саме для 1,4 млн. українців прийняття безвізу було визначальним фактором для поїздки в країну Шенгенської зони. Для більшості з них запровадження безвізового режиму лише стимулювало отримати закордонний біометричний паспорт, але поїздка би все одно відбулася навіть без скасування віз. Так, кількість замовлень біометричних паспортів від початку дії безвізу становила майже півтори мільйони паспортів. З них державне підприємство поліграфічний комбінат «Україна» вже виготовило більше мільйону [5] (табл.1).

Таблиця 1

Кількість виготовлення біометричних паспортів для виїзду за кордон у 2017 р. [5]

Місяць 2017 року	На замовлення Державної міграційної служби України	На замовлення Міністерства закордонних справ України
січень	156067	4329
лютий	183093	11116
березень	214844	9935

Продовження таблиці 2

квітень	209130	8305
травень	239337	7518
червень	284095	9335
липень	295890	8644
серпень	307543	7826
вересень	114876	5022
Разом:	2004875	72030

Для того, щоб проаналізувати реальну кількість українців, які змогли потрапити до Європи завдяки безвізу, слід порівняти кількість громадян, які виїхали, з їх кількістю за аналогічний попередній період. Так, з 11.06.2016 – по 11.09.2016 до країн ЄС виїхало 4,3 млн. українців. Але також не можна стверджувати, що реальний ефект безвізу – це різниця між кількістю виїздів до ЄС у 2017 та у 2016 році, бо тут не враховано загальної тенденції виїзних потоків українців до всіх країн світу.

Тому тепер співставимо кількість, які виїхали до ЄС, із загальною кількістю українських громадян, які виїжджали закордон за аналогічні періоди 2016 і 2017 років, а саме 7,7 млн. та 8,8 млн. відповідно. Аналіз цих даних, зокрема порівняння частки поїздок в зону ЄС до всіх виїздів українців закордон нашоухують на дуже неочікуваний висновок: у 2016 році поїдки українців у зону ЄС становили 56% від загальної кількості міжнародних поїздок, а у 2017 – 55%. Динаміка виїзного туризму та реальний ефект від безвізу – зображений на рис. 1.

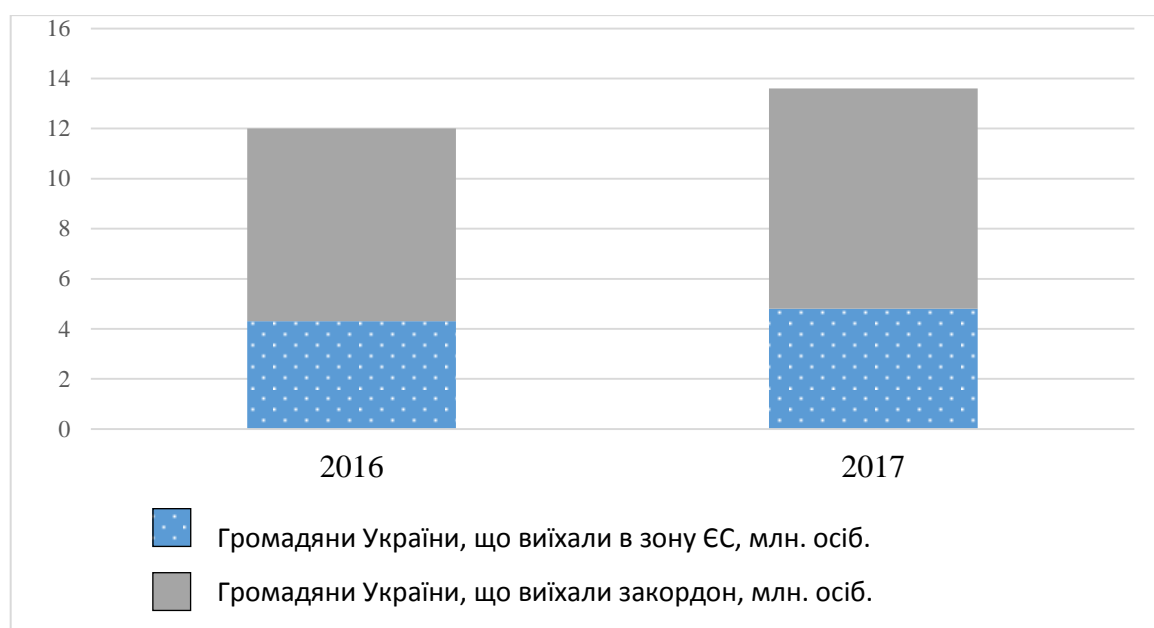

Рис. 1 – Реальний ефект від запровадження безвізу у контексті виїздів українців до ЄС, млн. осіб (11.06.2016 – 11.09.2016)

Таким чином, зробимо висновок, що при загальному збільшенні міжнародних виїзних потоків з України на 14%, реальний ефект запровадження безвізу – зменшення відвідувачів ЄС на 1%. Детальні розрахунки реального ефекту від запровадження безвізового режиму, який запропоновано визначати у відсотковому показнику

реального зростання турпотоку до країн ЄС, наведено у формулі (1),

$$VFE = 100 \left(\frac{EU_{2017}}{N_{2017}} - \frac{EU_{2016}}{N_{2016}} \right) \quad (1)$$

де VFE – реальний ефект від запровадження безвізового режиму, % реального зростання турпотоку до країн ЄС;

EU_{2017} = кількість українців, які виїхали до країн Євросоюзу за період 2017 року;

EU_{2016} = кількість українців, які виїхали до країн Євросоюзу за період 2016 року;

N_{2017} = кількість українців, які виїхали закордон за період 2017 року;

N_{2016} = кількість українців, які виїхали закордон за період 2016 року.

Проаналізуємо *причини низького реального ефекту від запровадження безвізового режиму з ЄС*:

1) низькі статки широкого загалу українців, девальвація гривні. За даними дослідження Київського міжнародного інституту соціології, проведеного наприкінці травня 2017 року, лише 3% українців планували свій відпочинок закордоном (маються на увазі всі країни), а 59% респондентів не планували подорожувати та відпочивати взагалі [3];

2) монополія на ринку виготовлення біометричних паспортів, що призвела до неможливості виконання усіх замовлень, які збільшилися у 2017 році (в очікуванні безвізу та у перші місяці запровадження);

3) симетрична лібералізація в'їзного режиму з Туреччиною (в'їзд став можливим по внутрішньому паспорту ID), що призвело до різкого збільшення виїздів українців саме до цієї країни. Цей фактор зменшив питому вагу виїздів до ЄС у відношенні до загальної кількості міжнародних виїздів.

Якщо проаналізувати географію країн Євросоюзу, куди прямували Українці за період безвізу, то найбільше українців виїхало до сусідньої Польщі. До Республіки Польща прослідувало 2,8 млн. українців, що становить 58% усіх виїздів. Проте, враховуючи, що більше 60% поїздок українців в зону ЄС відбувається автомобільним транспортом, очевидно, що Польща виступає у багатьох випадках не кінцевим пунктом подорожі, а транзитною зоною. Це підтверджує той факт, що наприклад, до такої туристично приваблива для українців країни як Чехія за період безвізу офіційно в'їхало 22,1 тис. українців, що майже у 130 разів менше, ніж кількість тих, хто виїхав у Польщу [4].

Далі після Польщі за кількістю виїздів йдуть сусідні країни, такі як Угорщина (виїхало 960,3 тис. українців), Румунія (344 тис. українців) та Словаччина (253,2 тис. українців). Що стосується інших країн ЄС, то на них приходить лише 0,16% виїздів. Не зважаючи, що безвізовий в'їзд на територію ЄС стосується лише подорожей з туристичною метою, за перший квартал дії безвізу, що співпав з періодом відпусток, такі туристичні країни як Франція, Італія, Іспанія, Греція, Хорватія, офіційно відвідало лише 3,9% українців (рис.2) [4].

Рис. 2. Структура географічного розподілу туристичних потоків українців до країн ЄС за період функціонування безвізу (11.06.2017 – 11.09.2017) [4]

Ще одним доказом того, що безвізовим режимом скористалися за перший тримісячний період громадяни України, які за будь-яких обставин (навіть без введення безвізу) планували поїздку до ЄС – є невелика кількість відмов у в'їзді до ЄС. У період з 11.06.2017 по 11.09.2017 було відмовлено у в'їзді до країн Євросоюзу всього 61 громадянину України, що становить лише 0,0044% загальної кількості українців, які слідували до ЄС з біометричними паспортами. Основна причина відмов: перевищення терміну перебування на території країни попереднього в'їзду [4].

Таким чином, вже зараз можна сформулювати *особливості функціонування безвізового режиму в Україні*:

- 1) незначний реальний ефект введення безвізового режиму, у контексті збільшення виїзних потоків українських туристів до країн ЄС;
- 2) спланованість поїздок українців, незалежно від введення безвізового режиму;
- 3) низька кількість відмов українців у в'їзді до країн ЄС;
- 4) переважання автомобільних (автобусних) перетинів кордону;
- 5) диспропорція географії країн в'їзду;
- 6) низька кількість відвідувань туристично привабливих європейських країн.

За даними соціологічного дослідження, проведеного Центром Разумкова серед громадян України з 9 по 13 червня 2017 року з метою визначити наміри українців у зв'язку із введенням безвізового режиму з ЄС, більша частина респондентів (64%) має намір скористатися безвізом з туристичною метою. При цьому 41% з них планувало відвідати Польщу. Інші країни Євросоюзу для туризму назвали 42,8% українців [2]. Якщо співставити ці дані з реальними поїздками українців на територію ЄС, то можна зробити висновок, що не менше 15% поїздок до Польщі, кінцевим пунктом мають іншу європейську країну. Також серед цілей скористатися безвізовим режимом респонденти назвали: візити до родичів та друзів (22%), ділові подорожі (18%), а 22% сподіваються працевлаштуватися за кордоном. Більшість населення (62,5%) знає, що безвізовий режим не дає права українцям на роботу в країнах Шенгену, проте 15% вважають, що таке право є [2].

З огляду на вищенаведені результати експертного аналізу статистичних даних та результати соціологічних досліджень, можемо визначити *основні соціально-економічні наслідки введення безвізового режиму Україна – ЄС*:

- 1) гуманітарна інтеграція українців у європейський культурний простір;
- 2) зростання нелегальної трудової міграції українців до країн Євросоюзу;
- 3) відтік людського капіталу з України, що призведе до подальшої демографічної кризи, нестачі якісних робітничих та високоінтелектуальних кадрів, а також дефіциту Пенсійного фонду;
- 4) здешевлення робочої сили у країнах ЄС за рахунок українських трудових мігрантів;
- 5) скорочення кількості тих громадян України, які планували виїзд закордон, шляхом отримання статусу політичних біженців;
- 6) зменшення прибутків та переорієнтація бізнес-моделей, які працювали у сфері послуг щодо підготовки документів для візи у ЄС, з одночасним збільшенням прибутків та навантаження на ДП «Поліграфічний комбінат «Україна», який є монополістом у виготовленні біометричних паспортів.

Висновки і пропозиції. Таким чином, в результаті дослідження було виокремлено наступні *наслідки та виклики запровадження безвізового режиму для туристичної індустрії України*:

- 1) низький реальний ефект використання переваг безвізу для виїзду до країн ЄС з туристичною метою;
- 2) незначна (з огляду на перші тенденції) втрата прибутків представників національної туристичної індустрії;
- 3) значна втрата прибутків компаніями, які надавали послуги з оформлення документів для отримання Шенгенської візи;
- 4) поліпшення сервісу національної індустрії гостинності, формування більш якісного туристичного продукту у зв'язку із загостренням конкуренції, але водночас з можливістю запозичити кращий досвід гостинності у країнах ЄС;
- 5) розвиток прикордонної інфраструктури, який також вплине на активізацію зворотного туристичного потоку з країн ЄС;
- 6) зменшення пропагандистського впливу Росії завдяки активізації реальних контактів між українцями та громадянами ЄС.

Постійний об'єктивний аналіз наслідків запровадження безвізового режиму для України допоможе вчасно виявити тенденції, можливості та виклики пов'язані з ним як для соціально-економічного розвитку країни в цілому, так і для вітчизняної туристичної індустрії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». – К.: НІСД, 2017. – 928 с.
2. Безвіз для України: громадська думка // Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dif.org.ua/article/bezviz-dlya-ukraini-gromadska-dumka>.
3. Як планують відпочивати українці (соціологічне дослідження) // Київський міжнародний інститут соціології. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=700&page=2>.

4. Офіційний сайт Державної прикордонної служби України. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://old.dpsu.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Державного підприємства «Поліграфічний комбінат «Україна» з виготовлення цінних паперів. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pk-ukraina.gov.ua>.
6. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
7. Анна Романова: Безвизовый режим – не панацея, нужно построить успешную страну здесь // В час пик (електронний журнал). [Електронний ресурс] – Режим доступу к ресурсу: <http://vchasnik.ua/politika/424837>.
8. Анна Романова. Каков реальный эффект от безвиза // Новое время. [Електронний ресурс] – Режим доступа к ресурсу: http://m.biz.nv.ua/experts/romanova_a/kakov-realnyj-effekt-ot-bezviza-1843976.html.
9. Безвиз: появились первые тревожные цифры (инфографика). [Електронний ресурс] – Режим доступа к ресурсу: <https://politeka.net/news/463358-bezviz-zyavilisya-pershhi-trivozhni-tsifri-infografika>.
10. Marta Jaroszewicz. Zniesienie wiz dla Ukraińców – konsekwencje i wyzwania // Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpią. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-04-26/zniesienie-wiz-dla-ukraincow-konsekwencje-i-wyzwania>.